



ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

ЈЕДНАКЕ ШАНСЕ

ЗА БОЉЕ МОГУЋНОСТИ

ЈАЧАЊЕ РОМА И РОМКИЊА
У БОРБИ
ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Ставови и мишљења изречени у овом извештају припадају искључиво ауторима и не представљају нужно став Повереника за заштиту равноправности и Амбасаде Холандије у Србији.

Сви појмови употребљени у извештају у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

P R A X I S



REGIONALNI CENTAR ZA MANJINE
REGIONAL CENTRE FOR MINORITIES

ИЗДАВАЧ
ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

ЗА ИЗДАВАЧА
ПРОФ. ДР НЕВЕНА ПЕТРУШИЋ

АУТОРКЕ
МИЛИЈАНА ТРИФКОВИЋ, НВО ПРАКСИС
ЈАСМИНА МИКОВИЋ, НВО ПРАКСИС
ИВАНА СТАНКОВИЋ, НВО ПРАКСИС

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА
МИЛЕНА ЈАКОВЉЕВИЋ

ПРЕВОД НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
АЛЕКСАНДРА КУКОЉ

ДИЗАЈН
БРАНИМИР ЧКОЊОВИЋ

ПРЕЛОМ И ШТАМПА
AVANTGUARDE DESIGN Д.О.О.

ТИРАЖ
300



Садржај:

1. Увод	== 2
2. Околности које су претходиле спровођењу пројекта	== 3
3. О пројекту „Једнаке шансе за боље могућности – јачање Рома и Ромкиња у борби против дискриминације”	== 7
4. Развијање плана реализације активности	== 9
5. Приказ градова и општина у којима су организоване трибине	== 12
6. Јавне трибине за припаднике ромске заједнице	== 15
7. Резултати пројекта и закључна разматрања	== 28



Kingdom of the Netherlands

Извештај „Једнаке шансе за боље могућности - јачање Рома и Ромкиња у борби против дискриминације” настао је у оквиру пројекта „Једнаке шансе за боље могућности – јачање Рома и Ромкиња у борби против дискриминације” који је спровео Повереник за заштиту равноправности у сарадњи са невладиним организацијама Праксис и Регионални центар за мањине, уз финансијску подршку Амбасаде Холандије у Србији. Разлог за креирање извештаја била је потреба да се сумирају искуства која су стечена током спровођења едукативне и информативне кампање о антидискриминационим механизмима заштите намењене припадницима ромске заједнице и да се укаже на недостатке који постоје у области заштите од дискриминације. Како је један од циљева пројекта био да се припадници ромске националне мањине подстакну да чешће подносе притужбе Поверенику за заштиту равноправности, посебна пажња посвећена је откривању разлога због којих случајеви дискриминације често остају непријављени. У извештају су приказани проблеми који су препознати као узроци малог броја поднетих притужби од стране лица ромске националности, уз истовремено указивање на мере које би требало предузети како би се жртве дискриминације чешће обраћале Поверенику. Извештај указује и на напредак остварен током спровођења пројекта, на ефекте који се очекују након окончања пројекта и на расположива средства која би могла да допринесу већем поштовању начела равноправности. У закључним разматрањима указано је на препоруке чије би спровођење довело до даљег јачања свести о забрани дискриминације, јачања поверења у антидискриминационе механизме и, уједно, достизања бољег и равноправнијег положаја припадника ромске националне мањине који представљају једну од најрањивијих група у Србији у погледу изложености дискриминацији.

Забрана дискриминације је Уставом Републике Србије зајемчено људско право, а чланом 76 забрањује се дискриминација националних мањина. Важност овог људског права доказују и бројни међународни документи који гарантују забрану дискриминације. Почетком 2010. године почела је примена Закона о забрани дискриминације¹ којим су прописани облици и случајеви дискриминације. Закон препознаје националне мањине као једну од група која је најподложнија дискриминацији, па као посебан облик дискриминације наводи дискриминацију националних мањина и њихових припадника на основу националне припадности, етничког порекла, верских уверења и језика. Законом је установљена институција Повереника за заштиту равноправности, као независног, самосталног и специјализованог органа. Задаци овог државног органа су спречавање свих видова, облика и случајева дискриминације, заштита равноправности физичких и правних лица у свим областима друштвених односа, надзор над применом прописа о забрани дискриминације, као и унапређивање, остваривање и заштита равноправности.

Повереник је овлашћен да: поступа по притужбама у случајевима дискриминације лица или групе лица које повезује исто лично својство, покрене парнице за заштиту од дискриминације, подноси прекршајне пријаве због повреде права из антидискриминационих прописа, упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације, као и да органима јавне власти и другим лицима препоручује мере за остваривање равноправности.

Притужбу због дискриминације може поднети свако физичко или правно лице или група лица која сматра да је претрпела дискриминацију, као и организације које се баве заштитом људских права, и свако друго лице, у име и уз сагласност лица које сматра да је претрпело дискриминацију. У случају дискриминације групе лица, организација која се бави заштитом људских права може поднети притужбу у своје име, без сагласности лица за које се сматра да је претрпело дискриминацију.

¹ Службени гласник РС, бр. 22/2009.

Одредбе од значаја за равноправност и забрану дискриминације садржане су и у Кривичном закону Републике Србије,² који предвиђа више кривичних дела усмерених на заштиту од дискриминације,³ а усвојен је и низ посебних закона којима се уређује забрана дискриминације у остваривању појединачних права. Поред уставних и законских гаранција једнакости, за заштиту Рома од дискриминације од значаја су и стратешки документи, попут Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији, која, постављајући низ специфичних циљева у области поштовања основних људских права, настоји да допринесе смањењу разлика у положају између Рома и осталог становништва.⁴ Мере за јачање толеранције, са посебним освртом на ромску националну мањину, садржи и Стратегија превенције и заштите од дискриминације која је усвојена у јуну 2013. године.⁵

Иако је Србија протеклих година изградила ваљан антидискриминациони правни оквир, који посебну пажњу посвећује заштити националних мањина, пракса указује на то да су лица ромске националности, жене, особе са инвалидитетом и припадници ЛГБТ популације најизложенији дискриминацији. Они су често жртве нетрпељивости, говора мржње, чак и физичких напада. Представници власти често оклевају да јавно осуде такве инциденте.⁶

Према Аналитичком извештају Европске комисије из 2011. године, у Србији се широко распрострањена дискриминација и маргинализација Рома наставља у пракси. У вези с тим, Роми су током претходних година били мета неколико национално мотивисаних напада или претњи. Дискриминација припадника ромске националности посебно је изражена

2 Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.

3 Видети нарочито чланове 128, 129, 130, 174, 317 и 387, као и члан 54а Кривичног законика Републике Србије.

4 Службени гласник РС, бр. 27/09.

5 Видети Стратегију превенције и заштите од дискриминације на линку: <http://praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-watch/item/593-usvojena-strategija-prevencije-i-za%C5%A1tite-od-diskriminacije>

6 Аналитички извештај који прати саопштење Комисије упућено Европском парламенту и Савету уз мишљење Комисије о захтеву Србије за чланство у Европској унији на линку: <http://ceas-serbia.org/root/priloz/dokument-izvestaj-napredak-2011.pdf>

када је реч о приступу правима на запошљавање, образовање,⁷ здравствену заштиту⁸ и адекватно становање. Поред тога, актуелан је и проблем правно невидљивих лица,⁹ која се налазе ван система здравства, образовања, запошљавања и социјалне заштите и за која су право на правну личност, као и корпус права која из тога произилазе, неостварива. Повереница за заштиту равноправности је током 2011. године у више наврата упозоравала јавност да ставови и изјаве којима се изазива и подстиче расна мржња и нетрпељивост према припадницима ромске националности представљају тежак облик расне дискриминације и позвала је представнике државних органа да јасно покажу да неће толерисати мржњу, нетрпељивост, насиље или дискриминацију по било ком основу, а грађанке и грађане да осуде сваки сличан иступ.¹⁰ Међутим, многи етнички мотивисани напади у којима су жртве били Роми, а који су забележени и ранијих година, нису истражени и санкционисани на одговарајући начин. Такође, многи случајеви изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости не наилазе на адекватну реакцију надлежних органа, а рад на њиховом процесуирању често је спор и неефикасан.

Дискриминација Рома не изостаје ни у медијима, који представљају важно средство информисања и едукације јавности. Анализа медијских садржаја¹¹ показује да се догађаји чији су актери Роми често

7 Видети извештај Праксиса *Анализа главних проблема и препрека у приступу праву на образовање припадника ромске популације у Србији*, новембар 2011, на линку: http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/analiza-glavnih-prepreka-i-problema-u-pristupu-pravu-na-obrazovanje-pripadnika-romske-populacije-u-srbiji.pdf

8 Видети извештај Праксиса *Анализа главних препрека и проблема у приступу Рома правима на здравље и здравствену заштиту*, јул 2011, на линку: http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/analiza-glavnih-prepreka-i-problema-u-pristupu-roma-pravima-na-zdravlje-i-zdravstvenu-zastitu.pdf

9 Видети извештај Праксиса *Правно невидљива лица у Србији - и даље без решења*, јун 2011, на линку: <http://praxis.org.rs/index.php/sr/reports-documents/praxis-reports/item/145-praxis-report-legally-invisible-persons-%E2%80%93-still-without-a-solution-published>

10 Видети *Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2011. годину* на линку: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Poverenik%20redovan%20godisnji%20izvestaj%20za%202011.%20godinu.pdf>

11 Видети *Медију у Србији: од дискриминације до равноправности*,

3. О ПРОЈЕКТУ „ЈЕДНАКЕ ШАНСЕ ЗА БОЉЕ МОГУЋНОСТИ – ЈАЧАЊЕ РОМА И РОМКИЊА У БОРБИ ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ”

интерпретирају на начин који је увредљив по ромску популацију, а нису ретки ни текстови којима се недвосмислено подстиче нетрпељивост према ромској националној мањини. Тако је, поводом текста „Само су лопови ревностни”, објављеном у дневном листу Политика, поднета притужба¹² у којој се указује на то да су у тексту посвећеном крађи добара у јавној употреби и благој казненој политици изнети ставови који вређају достојанство Рома и шире стереотипе, предрасуде, мржњу и нетрпељивост према Ромима. У поступку је утврђено да наводи аутора о томе да су припадници ромске националне заједнице претежно извршиоци ових дела и да их судови не кажњавају представљају узнемиравање и понижавајуће поступање и повреду достојанства лица или групе лица на основу њиховог личног својства, као и да се њима ствара непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење. Површно и тенденциозно у анализи догађаја, незаинтересованост за његову суштину и потпуно ирелевантно истицање националности као суштинске чињенице у целом догађају, недвосмислено говоре о намери да се читаоцима поручи да су Роми преступници, чиме се јачају уврежене предрасуде о Ромима и погоршава ионако лоша слика о припадницима те националне мањине.

Имајући у виду распрострањеност дискриминације Рома, број притужби које су припадници ромске националне мањине и невладине организације које се баве заштитом права Рома поднели Поверенику за заштиту равноправности у 2011. години релативно је мали. У вези с тим, повереница је препознала потребу за спровођењем информативних кампања широм Србије, како би се ромски активисти, представници ромских удружења, као и становници ромских неформалних насеља, упознали детаљније са механизмима заштите од дискриминације. Едукација и оснаживање ромске националне мањине у циљу бољег препознавања и искорењивања дискриминације уједно су постављени као приоритет деловања институције Повереника у 2012. години.

Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2012, на линку: http://www.ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/mediji_u_srbiji_book_web.pdf

12 Видети Мишљење у предмету Дел. бр. 959/2012 на линку: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/nacionalna-pripadnost/pritu%C5%BEba-r-s-za-m-protiv-p-n-i-m-d-o-o-b-za-diskriminaciju-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-javnog-i>

Препознајући потребу да допринесе сузбијању и спречавању дискриминације ромске националне мањине у Србији, Амбасада Холандије је финансирала пројекат „Једнаке шансе за боље могућности - јачање Рома и Ромкиња у борби против дискриминације”, који је спровео Повереник за заштиту равноправности у сарадњи са невладиним организацијама Праксис¹³ и Регионални центар за мањине¹⁴ у периоду од маја 2012. до фебруара 2014. године.

Пројекат је усмерен на подизање свести међу припадницима ромске националне мањине о мандату Повереника за заштиту равноправности, односно на боље разумевање улоге ове институције у сузбијању дискриминације и достизању равноправности у друштву. Циљ пројекта је да се кроз едукацију олакша препознавање дискриминације, те да се припадници ромске популације, њихови представници и невладине организације посвећене заштити људских права подстакну да користе антидискриминаторне механизме заштите, укључујући подношење притужби Поверенику за заштиту равноправности. Промовисањем могућности притуживања институцији Повереника, пројекат настоји да допринесе сузбијању дискриминације према припадницима ромске националне мањине.

Пројекат је усмерен не само на лакше идентификовање дискриминаторног понашања и на предузимање одговарајућих мера у случајевима када је до дискриминације дошло већ и на превентивно деловање ради спречавања дискриминације и искорењивања предрасуда. Стога су пројектне активности, осим на припаднике ромске националне мањине и организације цивилног друштва, усмерене и на локалне заједнице и представнике органа локалних самоуправа. Елиминисање стереотипа међу већинским становништвом и подизање свести о обавезама које одговарајући органи имају у вези са спречавањем дискриминације, требало би, заједно са ефикаснијом употребом антидискриминаторних механизма заштите, да допринесу побољшању положаја припадника ромске националне мањине.

У циљу постизања резултата пројекта, предвиђено је одржавање јав-

13 Више информација о Праксису на линку: <http://praxis.org.rs/index.php/sr/>

14 Више информација о Регионалном центру за мањине на линку: <http://www.minoritycentre.org/sh/naslovna>

них трибина широм Србије на којима се представљају начини и досадашња искуства у вези са заштитом од дискриминације. Јавне трибине су прилика да се изгради поверење и разумевање између ромске заједнице и институције Повереника за заштиту равноправности. Искуства стечена током одржаних јавних трибина послужила су за израду извештаја који приказује затечено стање у одабраним локалним заједницама и прогрес остварен током спровођења пројекта.

У складу са предвиђеним пројектним циљевима и планираним активностима, канцеларија Повереника за заштиту равноправности је у сарадњи са представницима партнерских организација Праксис и Регионални центар за мањине у јуну 2012. године отпочела развијање плана реализације активности у вези са организовањем и одржавањем јавних трибина за представнике ромске заједнице. Претходна искуства Праксиса¹⁵ и Регионалног центра за мањине¹⁶ у одржавању радионица, у оквиру којих је једна од тема била заштита од дискриминације и промовисање равноправности, потврђују да су такве радионице биле неопходне, а учесници су их оцењивали као информативне и корисне. Наиме, искуства су показала да већина учесника радионица није разумевала појам дискриминације, затим да нису чули за постојање институције Повереника, нити су били упознати са њеним надлежностима и, коначно, нису знали на који начин би могли да се заштите од дискриминаторних поступања. Са друге стране, примери и лична искуства која су представљали на радионицама, иако их нису именовали као дискриминацију, указивали су на то да дискриминација постоји у готово свакој сфери живота. Додатно, током евалуација одржаних радионица, учесници су често истицали потребу за организовањем додатних обука, посвећених искључиво заштити од дискриминације.

Критеријуми за одабир градова, односно општина у којима ће се трибине одржати, дефинисани су на заједничком састанку пројектних партнера. Наведени критеријуми односили су се на заступљеност ромске заједнице у општинама, број неформалних насеља, претходна искуства организација у општинама, као и на развијеност мреже контаката са ромским активистима, представницима невладиних организација и самим становницима насеља. Такође, претходне информације о стању у општинама које су указивале на потребу за подизањем свести о забрани дискриминаторног поступања и могућностима заштите, као што су

¹⁵ Праксис је, уз подршку Високог комесаријата УН за избеглице, одржао 12 радионица у следећим градовима: Београду, Новом Саду, Лесковцу, Врању, Нишу, Крагујевцу, Апатину, Зрењанину, Пожаревцу, Вршцу и Шапцу.

¹⁶ Регионални центар за мањине је у сарадњи са организацијом Лабрис одржао тренинге *Дискриминација: упознај и супротстави се* у Нишу, Лесковцу, Димитровграду и Београду, и радионице о дискриминацији и тестирању дискриминације у Бору и Београду.

на пример подаци о постојању сегрегације у школама, исписивање погрдних графита, отежан приступ правима за припаднике ромске заједнице или другим актима дискриминације, послужиле су као додатни критеријум приликом избора општина и градова у којима ће се трибине организовати. Коначно, приликом избора места у обзир је узета потреба за равномерном географском покривеношћу.

Повереник за заштиту равноправности је, као директни корисник пројекта, осмислио специфичне улоге и задужења пројектних партнера. У фази дефинисања плана реализације, партнерима су представљена задужења, а коначно дефинисање појединачних улога постигнуто је уз сагласност свих учесника. Задатак представника Праксиса и Регионалног центра за мањине био је да свака од организација у пет градова, односно општина, пружи помоћ у организовању трибине, што је подразумевало селекцију и позивање учесника, одабир места одржавања и пружање друге административне подршке организацији. Такође, договорено је да представници канцеларије Повереника за заштиту равноправности на трибинама говоре о својој институцији, њеној организацији и надлежностима, као и о самом поступку пред Повереником. Улога представника партнерских организација на трибинама била је да презентују досадашња искуства у области заштите од дискриминације, затим подстакну дискусију на тему проблема и препрека које се јављају у погледу приступа основним људским правима и да кроз конкретне примере из праксе укажу на примере неједнаког поступања. Том приликом је договорено да излагања на трибинама буду једноставна, заснована пре свега на примерима из праксе, како би се тиме допринело бољем разумевању и дискусији о проблему. Циљ је био да се у неформалној атмосфери подстакне разговор о проблемима, те да учесници изнесу своја искуства, али и ставове у погледу могућности обраћања институцији Повереника и о делотворности предвиђених механизма заштите.

Коначно, током фазе планирања активности утврђена је и структура учесника који ће бити позивани на трибине и метод евалуације.¹⁷

¹⁷ Поред интерактивних дискусија које су пратиле сваку трибину, у циљу бољег сагледавања затеченог стања и напретка оствареног захваљујући трибинама, 40 учесника трибина попунило је евалуационе упитнике. Ти подаци су, такође, коришћени приликом анализирања резултата пројекта.

Према усвојеном плану реализације договорено је одржавање десет трибина у следећим градовима, односно општинама: Нови Пазар, Прокупље, Смедеревска Паланка, Ниш, Крагујевац, Врање, Пожега, Земун, Суботица и Нови Бечеј, у периоду од октобра 2012. до јуна 2013. године.

Након одржавања трибина према описаном плану реализације, повереница за заштиту равноправности је, узимајући у обзир прелиминарну процену остварених резултата и жељу да се у што више градова разговара о дискриминацији и промовише принцип равноправности, предложила продужетак пројекта и организацију трибина у додатних шест градова, односно општина. Предлог је од стране донатора одобрен, а пратећи већ утврђену методологију, договорено је одржавање додатних трибина у Бујановцу, Бору, Сурдулици, Пироту, Зрењанину и Новом Саду у периоду од октобра до децембра 2013. године. У складу с тим, на крају пројектног периода укупно је одржано 16 трибина.¹⁸

¹⁸ У сарадњи са Повереником за заштиту равноправности, Праксис је организовао трибине у Новом Пазару, Прокупљу, Нишу, Крагујевцу, Суботици, Бујановцу, Сурдулици, Зрењанину и Новом Саду, док је Регионални центар за мањине организовао трибине у Смедеревској Паланци, Врању, Пожеги, Земуну, Новом Бечеју, Бору и Пироту.

5. ПРИКАЗ ГРАДОВА И ОПШТИНА У КОЈИМА СУ ОРГАНИЗОВАНЕ ТРИБИНЕ

Коначни избор градова и општина у којима су трибине организоване, како је већ наведено, утврђен је на основу сета различитих критеријума уз поштовање принципа равномерне географске покривености.

Мапа општина у којима су одржане трибине



Основни критеријум у избору општина и градова у којима ће се трибине одржати био је везан за заступљеност ромске заједнице у њима.

У том смислу, подаци добијени током Пописа становништва, домаћинства и станова¹⁹ из 2011. године упоређени су са проценама о броју Рома и Ромкиња које су дале невладине организације, тамо где су такве процене биле доступне, док су информације о броју насеља по општинама преузете из истраживања „Уметност преживљања: где и како живе Роми у Србији“²⁰

Табела: број Рома и неформалних насеља по општинама/градовима:

ОПШТИНА/ГРАД	БРОЈ ЛИЦА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ ПРЕМА ПОДАЦИМА СА ПОПИСА ИЗ 2011. ГОДИНЕ	ПРОЦЕНА НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА О БРОЈУ ЛИЦА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ	БРОЈ РОМСКИХ НАСЕЉА
Ниш	6.996	20.000	9
Земун	5.599	/	12
Врање	4.654	8.000	6
Бујановац	4.576	/	8
Нови Сад	3.636	20.000	15
Зрењанин	3.410	/	4
Суботица	2.959	3.500	4
Сурдулица	2.631	/	6
Пирот	2.576	3.000	6
Прокупље	2.154	3.000 - 4.000	4
Бор	1.758	5.000	6
Крагујевац	1.482	/	8
Нови Бечеј	1.295	/	4
Нови Пазар	566	1.600	3
Смед. Паланка	563	1.160	4
Пожега	220	/	1

¹⁹ Књига 1: Национална припадност која садржи коначне резултате Пописа доступна је на http://popis2011.stat.rs/?page_id=1103&lang=lat

²⁰ Јакшић Божидар и Башић Горан, *Уметност преживљања: где и како живе Роми у Србији*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију, 2005. Извештај је доступан на http://instifdt.bg.ac.rs/tekstovi/knjige/Umetnost_prezivljanja.pdf

Одабране општине међусобно се разликују, како по заступљености ромске заједнице, тако и по степену развијености саме општине. На стратешком нивоу, у овим општинама углавном не постоје документи којима се планирају мере заштите од дискриминације, као ни мере за промовисање равноправности. Изузетно, у градској општини Пантелеј у Нишу израђен је Локални акциони план за унапређење положаја жена и родну равноправност. У појединим општинама постоје локални акциони планови који се баве унапређењем положаја маргинализованих група, углавном Рома, избеглица и интерно расељених лица, или акциони планови који се односе на положај деце и младих и развој инклузивног образовања. Иако они предвиђају одређене мере које би могле да допринесу унапређењу равноправности и једнаког третмана, те мере нису конкретизоване нити су директно усмерене ка том циљу.

Са друге стране, примери дискриминаторног поступања према припадницима ромске заједнице који су већ били познати указивали су на то да дискриминација постоји у наведеним општинама и да је потребно предузети додатне мере, како у правцу јачања оних група лица које су потенцијалне жртве дискриминације, тако и у промовисању обавезе поштовања принципа једнакости међу представницима локалних власти и већинског становништва, препознајући у томе улогу медија као посебно важну. Тако је, на пример, у Новом Пазару поводом сегрегације расељене ромске деце из села Вожегрнци, повереница утврдила да су тамошња предшколска установа „Младост“ и Основна школа „Александар Стојановић Лесо“ дискриминисале ромску децу, односно да су у неједнак положај стављена деца ромске националности, посебно деца из интерно расељених породица, у односу на децу неромске националности.²¹ Поред наведеног, постојале су информације о сегрегацији у Нишу, а препознати су и случајеви дискриминације и расистичких напада на Роме у Београду. Утврђена дискриминација или постојање сазнања о дискриминацији према Ромима, узети су, како је већ наведено, као допунски критеријум у избору општина, а о тим случајевима се дискутовало и на трибинама.

Конечно, постојање и развијеност локалних организација цивилног друштва узети су као предуслов за избор општина и градова у којима ће се трибине организовати.

²¹ За више детаља о овом случају, видети део извештаја у коме су описана искуства са одржаних јавних трибина.

Јавне трибине за припаднике ромске заједнице представљале су кључни део информативне и едукативне кампање, усмерене на подизање свести и оснаживање Рома у борби против дискриминације. Све трибине организоване су и спроведене у складу са одређеном методологијом и утврђеним планом реализације активности. Заинтересованост представника локалних органа власти, невладиних организација, као и становника ромских насеља, потврдила је потребу за спровођењем овакве кампање, а трибине су окупиле 322 учесника. Учесће представника невладиних организација, чије су активности усмерене на заштиту људских права и права припадника ромске националне мањине, било је потребно како би се успоставила сарадња са локалним организацијама које би могле да пруже помоћ жртвама дискриминације приликом тражења заштите. Додатно, у циљу веће видљивости пројекта, на трибине су позивани и представници медија. Чак и у случајевима у којима нису присуствовали трибинама, представници медија показали су спремност за сарадњу са Повереником у промовисању пројекта. Сурдулица је била једна од општина у којој представници медија нису присуствовали самим трибинама, али је локална радио-телевизија од Повереника добила потребне информације како би емитовала саопштења о трибинама пре и након њиховог одржавања.

У уводним излагањима представника стручне службе Повереника за заштиту равноправности учесници трибина упознати су са радом и надлежностима Повереника и пружене су им детаљне информације о начину обраћања овом органу. Показало се да значајан број учесника никада није чуо за постојање Повереника, а обавештеност о надлежностима ове институције била је још лошија. Током трибина учесници су могли да увиде да је Повереник за заштиту равноправности најприступачнији антидискриминациони механизам који им стоји на располагању, а посебно им је наглашено да је поступак за заштиту од дискриминације пред овим органом хитан, да није оптерећен значајнијим формалним условима у погледу покретања поступка и да је у потпуности бесплатан. Интерактивне дискусије и неформалност одржаних трибина били су прилика да се стекне поверење учесника и да им се предочи да институција Повереника, поред обавезе, има и вољу да им пружи савете, помоћ и заштиту у случајевима дискриминације.

Учесницима је објашњено како могу да поднесу притужбу Поверенику, које податке је потребно да наведу и које доказе могу да приложе како би доказали своје тврдње. Да би се обраћање Поверенику учинило што једноставнијим, са учесницима су попуњавани обрасци притужби и отклоњене су недоумице око подношења и попуњавања притужбе. Присутнима је наглашено да се могу обратити стручној служби Повереника за помоћ приликом подношења притужбе, те да помоћ могу добити лично, путем телефона или након писменог обраћања стручној служби Повереника. Објашњено је на који начин могу да добију помоћ од невладиних организација које су као извршни партнери учествовале у организовању трибина. Предочено им је и да организације које се баве заштитом људских права имају овлашћење да саме покрену поступак пред Повереником, у име и уз писмену сагласност лица која су била дискриминисана.

Ради бољег разумевања појма дискриминације и функционисања антидискриминационих механизма, учесницима су представљени конкретни случајеви из праксе и најчешћи примери дискриминаторног поступања према припадницима ромске националне мањине. Током дискусија које су пратиле све одржане трибине од учесника је тражено да сами наведу случајеве у којима је по њиховом мишљењу вршена дискриминација. Дошло се до истог закључка на који указује и анализа притужби по којима је Повереник већ поступао, а то је недовољно разумевање феномена дискриминације међу грађанима.²² Уочено је да део учесника поистовећује дискриминацију са ускраћивањем права на новчану социјалну помоћ, са тешком економском ситуацијом или проблемима у области запошљавања који нису повезани са различитим третманом. Како би се додатно појаснио појам дискриминације, увек је приказивано и неколико типичних примера неједнаког третмана који нису сувише сложени, попут ускраћивања приступа јавним местима због нечијег личног својства.

Учесници трибина подстицани су да се обраћају Поверенику чак и када нису сигурни да ли је реч о дискриминацији или о другим видо-

22 Видети Невенка Петрушић, ур., *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину*, Београд, март 2013. године, стр. 54 (у даљем тексту: *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности 2012*).

вима ускраћивања права. Уколико би се показало да је реч о случајевима за које је на први поглед јасно да не представљају дискриминацију, речено им је да ипак могу добити помоћ, односно да им стручна служба Повереника може дати савете и упутити их на орган који је надлежан за њихов случај. То је учињено како би се спречило да случајеви дискриминаторног поступања остану непријављени због тога што лица која су изложена таквом поступању нису сигурна да ли је реч о дискриминацији или не.

На трибинама је наглашено да обраћање Поверенику може бити корисно чак и када крајњи исход поступка није утврђивање дискриминације. Овде треба имати у виду околност да су понекад учавани пропусти и потреба за упућивањем препорука и у случајевима у којима је Повереник закључио да није било дискриминаторног поступања. Тако је, поводом притужби којима је указано на сегрегацију ромске деце у основним школама у Лесковцу и Нишу, Повереник утврдио постојање одређених проблема и надлежним органима издао препоруке у циљу десеградације, иако у конкретним случајевима није било основа да се утврди постојање дискриминације.²³ Илустративни су и предмети у којима је указивано на непрофесионално понашање наставника према ромским ученицима. Чак и када се такво понашање није могло квалификовати као дискриминација, Повереник је упућивао препоруке како би се превазишли други видови неприхватљивог понашања и како би се предузеле одговарајуће мере за заштиту права ромске деце. У једном од таквих случајева, Поверенику је поднета притужба против основне школе на територији општине Лазаревац због понашања учитељице према јединој ромској ученици у одељењу.²⁴ У по-

23 Видети Мишљења Повереника у предмету Дел. бр. 07-00-00445/12 од дана 11.3.2014. године, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/mi%C5%A1ljenja-i-preporuke-u-postupku-po-pritu%C5%BEbama/pritu%C5%BEba-organizacije-r-protiv-ministarstva-prosvete-zbog-diskriminacije-po-osnovu,-i-Mi%C5%A1ljenje-Poverenika-u-predmetu-1737-od-dana-7.11.2012.-godine,-dostupno-na:> <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/nacionalna-pripadnost/pritu%C5%BEba-r-protiv-vi%C5%A1e-lica-i-institucija-zbog-diskriminacije-po-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-obrazovanja>

24 У мишљењу Повереника у овом предмету констатовано је да *ни руководство школе, ни стручна служба нису предузели све мере које су имали на располагању како би се ученици А. омогућило и осигурало пријатељско*



Јавна трибина, Бечеј

ступку је закључено да нису понуђени докази који би потврдили или оповргли да је понашање учитељице узроковано дететовим личним својством, али је утврђено да постоје проблеми у односу и понашању учитељице према ученици. Школском одбору, директорки школе и психолошко-педагошкој стручној служби школе Повереник је упутио препоруку да сви запослени у школи прођу обуку, односно стручно усавршавање на тему дискриминације. Из овог примера произлази да је упућивање препорука у циљу јачања духа толеранције понекад неопходно и у случајевима у којима није утврђено постојање дискриминације, што би требало да буде додатни подстицај учесницима трибина да се обрате Поверенику у случају сумње на дискриминацију.

окурење, разумевање и уважавање њених потреба (...). Како се у конкретном случају ради о детету ромске националности, надлежни школски органи су били дужни да уложе додатне напоре у циљу ефикасне и благовремене заштите најбољег интереса детета и мирног разрешења ситуације, како би се избегло стварање утиска да је ученица А. била друкчије третирана у односу на остале ученике. Видети Мишљење Повереника у предмету Дел. бр. 07-00-00402/2012-01, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/nacionalna-pripadnost/pritu%C5%BEba-ug-i-iz-k-protiv-o%C5%A1-d-o-iz-k-zbog-diskriminacije-u%C4%8Denika-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-romskoj-m> (приступ 30. октобар 2013).

Поред поступка који Повереник спроводи поводом притужби због дискриминације, учесници су упознати и са осталим антидискриминационим механизмима који постоје у Србији. Наглашено је да је Законом о забрани дискриминације предвиђено да тужбе за заштиту од дискриминације могу поднети и сам Повереник, као и организације које у свом мандату имају заштиту људских права и, посебно, заштиту права припадника ромске националне мањине. На свим трибинама представљан је и један од случајева у којима је Повереник искористио поменуто овлашћење и покренуо судски поступак у циљу заштите од дискриминације. Реч је о случају непосредне дискриминације лица ромске националности поводом ког је, у јуну 2011. године, Мрежа одбора за људска права у Србији (ЦХРИС)²⁵ поднела притужбу Поверенику за заштиту равноправности. Истог месеца, Повереник је поднео тужбу Основном суду у Нишу којом је тражено утврђивање дискриминације и објављивање пресуде о трошку туженог. Тужба је поднета против В. К., станара зграде у Сврљигу у коју је требало да се уселе мајка и петоро деце ромске националности. Противећи се усељењу ромске породице у зграду, тужени је својом изјавом, која је емитована на једној од националних телевизија, изазивао и подстицао расну мржњу и нетрпељивост према лицима ромске националности. Пресудом Основног суда у Нишу од јула 2011. године, утврђено је да је тужени својом изјавом извршио тежи облик непосредне дискриминације и наложено му је да се уздржи од даљег вршења дискриминације. Обавезан је да о свом трошку у дневном листу објави извињење ромској националној мањини, што је тужени и учинио по правноснажности пресуде.

Међу примерима који су представљени био је и стратешки важан случај у коме је Повереник поднео тужбу против ресторана Мекдоналдс у Новом Саду због дискриминације деце ромске националности. Поступак је покренут због тога што је, у јулу 2012. године, радник обезбеђења забранио улаз у ресторан девојчици и дечаку којима је М. Р. из Новог Сада намеравала да купи храну.²⁶

²⁵ Више о Мрежи одбора за људска права у Србији на линку <http://chris-network.org/>

²⁶ Видети саопштење Повереника за заштиту равноправности, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/aktuelno/tu%C5%BEba-protiv-restorana-%E2%80%9Emekdonalds%E2%80%9C>

Осим подизања свести ромске популације и њиховог информисања о антидискриминационим механизмима, трибине су имале за циљ да допринесу прикупљању конкретних случајева дискриминације и идентификовању области у којима је дискриминација најзаступљенија. Закључци са одржаних трибина махом се подударaju са закључцима до којих је Повереник дошао анализом раније подношених притужби. И у овом случају образовање је препознато као једна од области у којој су припадници ромске националне мањине често изложени неједнаком третману.

У општини **Врање**, учесници трибине изнели су проблеме са којима се суочавају њихова деца која похађају локалну основну школу. Указали су на лош однос учитељице према ромској деци и на блаже случајеве вршњачког насиља према ромској деци поводом ког се не предузимају никакве мере. Истакли су и да у школи у којој трећину ђака чине ромска деца у Савет родитеља није изабран ниједан родитељ ромске националности.

На проблеме у области образовања указано је и на трибини у **Зрењанину** где су, поред представника ромске заједнице и невладиних организација, били присутни и андрагошки асистенти, носиоци програма функционалног образовања одраслих „Друга шанса“ за територију Зрењанина. Током дискусије указано је на сегрегацију ромске деце и деце са инвалидитетом, а обећано је да ће додатне информације о том случају бити накнадно достављене Поверенику. Посебно је указано на тежак положај девојчица ромске националности којима родитељи не допуштају да иду у школу, или им је допуштено да похађају школу само до одређеног узраста. Такође, сфера рада и запошљавања препозната је као кључна област у којој постоји дискриминација у овој општини.

Дискриминација ромске деце била је тема и на трибини у **Новом Пазару**, где је посебна пажња посвећена случају сегрегације деце из интерно расељених ромских породица у оближњем селу Вожегрнци – Блажево.²⁷ Деца ромске националности која похађају Основну школу „Александар Стојановић Лесо“ не само да су дискриминисана тиме

²⁷ Видети Мишљење Повереника Дел. бр. 84 од дана 20.1.2012. године, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/nacionalna-pripadnost/pritu%C5%BEba-d-z-r-d-m-protiv-o%C5%A1-a-s-l-d-zbog-diskriminacije-na-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-obrazovanj>



Јавна трибина, Пожега

што су приморана да похађају одељења која су формирана искључиво за ромску децу него су и њихове учионице смештене у посебној згради, одвојеној од школе коју похађају остала деца. Поводом овог случаја, Поверенику за заштиту равноправности поднета је притужба Друштва за развој деце и младих – Отворени клуб из Ниша. У притужби је наведено и то да се у истом месту налази измештено одељење Предшколске установе „Младост“, која је, такође, формирала посебне групе за припремни предшколски програм, при чему једну групу похађају деца српске и бошњачке националности, док се у другој налазе искључиво деца ромске националности. Поводом овог драстичног примера сегрегације, Повереник је утврдио да су Предшколска установа „Младост“ и ОШ „Александар Стојановић Лесо“ дискриминисале децу на основу њихове националне припадности и донете су препоруке да се без одлагања спроведе десегрегација, као и да се за запослене у овим образовним установама спроведу обуке на тему забране дискриминације. Међутим, образовне установе за које је утврђено да су вршиле дискриминацију нису поступиле по препорукама Повереника, о чему је Повереник обавестио јавност, користећи своја овлашћења дата Законом о забрани дискриминације. У време одржавања трибине (октобар 2012. године), сегрегација ромске деце у Блажеву – Вожегрнцима није била окончана. Против ових установа и одговорних лица Повереник је покренуо и прекршајне поступке, у складу са својим законским овлашћењима.



Јавна трибина, Бор

У дискусији која је отворена током трибине у **Пожеги**, учесници су, осим на проблеме у вези са условима становања и на тешкоће приликом тражења запослења, указали и на грубо и непримерено понашање према њима од стране запослених у Центру за социјални рад. Изнели су и два случаја за које су навели да намеравају да поднесу притужбу Поверенику. У првом случају реч је о струјомерима за куће које припадају лицима ромске националности, а који су затворени у трафостаници и недоступни станарима кућа, што није случај са локалним неромским становништвом. Поред тога, указано је на различит третман лица ромске националности приликом изнајмљивања станова. Учесници су истакли да закуподавци у Пожеги и у околини Пожеге не желе да Роми буду закупци њихових станова. Наведени су и случајеви у којима су лица ромске националности разговарала са потенцијалним закуподавцима који су им говорили да су станови заузети. Међутим, убрзо након тога, особе које су покушале да изнајме станове позивале су телефоном закуподавце и добиле информације да су станови слободни. Представници Повереника и Регионалног центра за мањине потврдили су учесницима да примери који су навели представљају типичне случајеве дискриминације и охрабрили су

их да поднесу притужбе. Поводом првог случаја, у ком је једино лицима ромске националности онемогућен увид у потрошњу електричне енергије, Поверенику је поднета притужба и, у октобру 2013. године, дато је мишљење да је „Електродистрибуција“ д.о.о. Краљево, огранак Ужице, погон Пожега, одлуком о измештању мерних уређаја за 30 ромских домаћинстава прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације.²⁸

На трибини у **Суботици** учествовао је значајан број представника из локалних организација цивилног друштва који су указали на најчешће проблеме са којима се суочавају лица ромске националности у њиховим општинама.²⁹ Истакнуто је да су нарочито бројни проблеми интерно расељених Рома у вези са приступом личним документима. Такође, интересовало их је на који начин могу да се супротставе особама које на друштвеним мрежама остављају натписе који су увредљиви за припаднике ромске националне мањине. Присутни су навели и проблем у вези са приступом јавним услугама који се раније јављао у Суботици. Локал који је забрањивао улаз лицима ромске националности више не постоји, али је навођење тог примера било корисно за разумевање појма дискриминације. Имајући у виду раније информације о организовању цивилних стража у селима у околини Суботице, учесницима су постављена питања о тренутној ситуацији у овим местима.³⁰ Одговорено је да је формиран Савет за међунационалне односе на нивоу општина, села и месних заједница, захваљујући коме је проблем решен, а цивилне страже су расформиране.

28 Мишљење Повереника у предмету Дел. бр. 07-00-486/2013-01, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/nacionalna-pripadnost/pritu%C5%BEba-c-m-r-protiv-elektrodistribucije-u%C5%BEice-zbog-diskriminacije-po-osnovu-nacionalne-pripadnosti-u-oblasti-pru%C5%BEa>

29 Било је присутно девет активиста из пет различитих организација са подручја општина Суботица, Сомбор и Бечеј, као и три здравствене медијаторке и три координатора за ромска питања из ових општина.

30 Наводи о организовању цивилних стражи у околини Суботице разматрани су и на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, одржаној 13.9.2012. године. Одлучено је да ће од Министарства унутрашњих послова бити затражене информације о том догађају. http://www.parlament.gov.rs/Druga_sednica_Odbora_za_ljudska_i_manjinska_prava_i_ravnopravnost_polova.15872.941.html (приступ на дан 21.1.2014. године).

Осим прикупљања података о стању у погледу поштовања начела равноправности, циљ пројекта био је да се утврде узроци малог броја притужби које потичу од припадника ромске националне мањине, као и да се ова лица подстакну да пријављују случајеве дискриминације. У вези са тим, током дискусија је примећено неколико проблема. Једну од тешкоћа, која је била нарочито изражена на јавној трибини у општини **Сурдулица**, представља распрострањено уверење да пријављивање дискриминације неће побољшати положај дискриминисаних лица. Учесницима није било јасно дејство одлука Повереника и сумњали су у то да мишљења овог органа могу донети промене. Показали су нешто веће поверење у судске одлуке, али и већи страх од упуштања у поступак пред судом. Поједини учесници су подношење тужбе због дискриминације посматрали као озбиљан конфликт који не може да доведе до хармонизације односа и страховали су да би покретањем поступка само погоршали ионако лоше односе. Као посебан проблем, учесници ове трибине навели су то што морају да напишу име и презиме у притужби и да се отворено супротставе дискриминатору.

И у општини Сурдулица, као и на осталим одржаним трибинама, представници из канцеларије Повереника и партнерских организација детаљно су присутнима описали овлашћења и могућности које Повереник има на располагању поводом притужби, пазећи притом да се код учесника не створе нереална очекивања од поступака за заштиту од дискриминације. Наглашено је да изношење случајева дискриминације на трибинама није довољно, те да је за спречавање даљег дискриминаторног поступања неопходно да се и формално покрене поступак пред Повереником. Објашњено је да је пријављивање дискриминације неопходно и да би се стекла јаснија слика о размерама и врсти дискриминације. Описане су и активности Повереника у вези са извештавањем о дискриминацији, како би се код учесника отклонило уверење да њихове евентуалне притужбе не би имале никаквог одјека. У вези са дејством притужби у појединачним случајевима и непостојањем механизма за принудно спровођење препорука, наведено је да поштовању препорука доприноси, између осталог, притисак јавног мњења – извештавање јавности о непоступању по препоруци компромитујуће је, те је вероватно да они против којих су поднете притужбе неће изнова да врше дискриминацију и да ће отклонити повреду права у складу са препорукама Повереника.



Јавна трибина, Сурдулица

Како би се учесници мотивисали да подносе притужбе, представљени су им случајеви у којима су били јасно видљиви ефекти подношења притужби. Тако је, на трибини у **Новом Саду**, представљен случај у коме је Повереник утврдио да је запослени у Центру за социјални рад Нови Сад дискриминисао Ромкиње из новосадског насеља Велики Рит. Мишљење је донето у поступку поводом притужбе Праксиса, поднете у име и уз сагласност становница неформалног ромског насеља које су тврдили да су биле изложене дискриминацији приликом покушаја подношења захтева за новчану социјалну помоћ.^{31 32} Притужба је поднета против социјалног радника М. П. који је потенцијалне кориснице социјалне помоћи вређао, претио им, сексуално их узнемиравао и онемогућавао им покретање поступка за остваривање права на социјалну помоћ. По спроведеном поступку, Повереник је издао мишљење у коме је утврдио да је социјални радник у Центру за со-

31 Видети Мишљење Повереника у предмету Дел. бр. 07-00-376/2013-02, доступно на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/vi%C5%A1estruka-diskriminacija/pritu%C5%BEba-nvo-p-protiv-m-p-zaposlenog-u-csr-zbog-poni%C5%BEavaju%C4%87eg-i-uznemiravaju%C4%87eg-postupanja-na-osnovu-pola-i-pripadnosti>

32 Поводом овог случаја поступак је покренуо и Покрајински омбудсман Аутономне покрајине Војводина који је утврдио неправилности у раду Центра за социјални рад града Новог Сада (Мишљење бр: I-NM-1-55/12 од 27.5.2013. године).

цијални рад Града Новог Сада, непримерним понашањем и изјавом, извршио акт дискриминације – узнемиравајуће и понижавајуће поступање на основу пола и националне припадности. У мишљењу је наглашено да су Ромкиње изложене вишеструкој дискриминацији, а посебно је узета у обзир околност да су подносиоци притужбе у тешкој материјалној ситуацији и да је социјални радник М. П. својим понашањем угрозио елементарну егзистенцију подносиоци притужби и њихових породица. Запосленом М. П. у мишљењу је препоручено да упути писмено извињење особама које је дискриминисао, те да се убудуће уздржи од узнемиравајућих и понижавајућих поступака и изјава. Истовремено, Центру за социјални рад Града Новог Сада препоручено је да објави мишљење и препоруку поверенице, заједно са писменим извињењем М. П, што је и учињено. Такође, након окончања поступка пред Повереником, социјални радник М. П. распоређен је на друго радно место, у другој општини.

Примери попут ових навођени су како би учесници увидели значај и корист коју могу имати од подношења притужби. И у претходно описаном случају, била је реч о неким странкама код којих је постојала бојазан да ће пријављивањем дискриминације погоршати свој положај. Ипак, оне су се обратиле Поверенику за заштиту равноправности, тражећи заштиту од дискриминаторног поступања. Корист од подношења притужбе видљива је већ на основу тога што о правима подносиоци притужби више не одлучује радник који их је дискриминисао. Поред тога, учесници су се сагласили са тим да подношење притужби у оваквим случајевима помаже да друштво буде упознато са понашањима која се сматрају дискриминаторним.

На трибини у Новом Саду наведен је и пример судског поступка у ком је, поводом тужбе Праксиса, Основни суд у Новом Саду утврдио да је Град Нови Сад – Градска управа за опште послове дискриминисао лица ромске националности у поступцима накнадног уписа у матичне књиге, а туженом је наложено да о свом трошку објави пресуду у дневном листу Политика.³³ Циљ је био да се примерима као што је овај

³³ За више детаља о овом предмету, видети саопштење НВО Праксис, доступно на: <http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-in-action/discrimination/item/382-discriminatory-behaviour-of-the-city-of-novi-sad-towards-the-persons-of-roma-nationality-established>

покаже присутнима да имају изгледе за успех чак и када је потребно да туже органе јавне власти. И у осталим местима учесницима су, кад год је то било могуће, представљани случајеви који се односе на општине или градове у којима се одржавају трибине, а показало се да су за такве случајеве учесници били више заинтересовани и лакше су успевали да разумеју сам појам дискриминације и значај пријављивања дискриминаторног поступања.

Навођење појединачних примера из праксе Повереника је, упркос првобитно израженим сумњама, помогло појединим учесницима да увиде да је неопходно чешће подносити притужбе, не само због заштите у конкретним случајевима, него и због утицаја које притуживање може имати на друштвену јавност и, тиме, на сузбијање појаве дискриминације у друштву.

7. РЕЗУЛТАТИ ПРОЈЕКТА И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Искуства и резултати овог пројекта, као и ранијих активности Повереника, потврђују да мали број притужби примљених од лица ромске националности није показатељ поштовања начела равноправности, него је последица недовољне информисаности и неспремности да се случајеви дискриминације пријаве. Постепено повећање броја притужби у којима се указује на дискриминацију лица ромске националности уочено је већ током спровођења пројекта, а спроведена едукативна кампања требало би да утиче на то да се учесталије пријављују случајеви дискриминације и након реализације пројекта. У једном случају, притужба због дискриминације поднета је убрзо након одржавања јавне трибине на којој је разматран случај неједнаког поступања према Ромима и донето је мишљење у коме је утврђено да је дошло до кршења Закона о забрани дискриминације.³⁴

Из досадашње праксе Повереника произлази да се највећи број притужби припадника ромске националности односи на дискриминацију деце у области образовања, а затим следе притужбе које се односе на дискриминацију у области становања и јавног информисања. Даља анализа предмета из праксе Повереника показује да је код укупног броја притужби које се односе на дискриминацију по основу националне припадности, у 35,81 одсто случајева као основ дискриминације наведена припадност ромској националној мањини.³⁵ Мишљења која је издао Повереник показују да су ове притужбе у великом броју основане – у 68 одсто поступака који су мериторно окончани утврђено је да је извршена дискриминација.³⁶ У укупном броју свих мишљења којима је Повереник утврдио постојање дискриминације по било ком основу, у 20,4 одсто случајева била је реч управо о дискриминацији по основу припадности ромској националној мањини. Насупрот томе, када је реч о укупном броју притужби поводом којих није утврђено постојање

34 Реч је о притужби организације „Ц.М.Р“ из П. против „Електродистрибуције“ д.о.о. Краљево, огранак Ужице, погон Пожега. Видети напомену 28.

35 Проф. др Невенка Петрушић, *Типологија случајева дискриминације Рома у правној пракси Повереника за заштиту равноправности*, необјављен (у даљем тексту: Петрушић, Типологија случајева дискриминације Рома).

36 Када је пак реч о укупном броју притужби (по основу било ког личног својства) које су поднете и које су мериторно решене током 2012. године, у 48 одсто случајева утврђено је постојање дискриминације. Видети *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину*, стр. 72.



Јавна трибина, Врање

дискриминације, у свега 6,67 одсто притужби као основ дискриминације истицана је припадност ромској заједници.³⁷ Ипак, и даље постоји раскорак између броја притужби које потичу од лица ромске националности и података о размерама дискриминације којој су ова лица изложена. Поред броја покренутих поступака, о неадекватној информисаности и потреби едукације сведочи и садржина примљених притужби. И притужбе које су подношене и дискусије у оквиру одржаних јавних трибина указују на недовољно разумевање појма дискриминације, као и на то да често долази до поистовећивања дискриминације са другим видовима противправног понашања, са повредама права из радног односа или другим повредама права до чијег кршења није дошло услед недопуштеног различитог третмана.

Када је реч о резултатима и ситуацији након спровођења пројекта, несумњив напредак остварен је у погледу **подизања свести о постојању и надлежностима Повереника** за заштиту равноправности. Евалуације и дискусије на јавним трибинама показале су да више од половине учесника никада није чуло за институцију Повереника. И у оним

37 Петрушић, *Типологија случајева дискриминације Рома*.

случајевима у којима су учесници поседовали одређене информације о Поверенику, они често нису јасно разликовали надлежности ове институције и Заштитника грађана. У односу на одабране локалне заједнице, у којима су спровођене пројектне активности ради подизања свести о улози Повереника, овај циљ у потпуности је остварен.

Како јавним трибинама није могуће допрети до свих лица која би имала корист од обраћања Поверенику, нарочито је значајна **сарадња са локалним представницима Рома и локалним медијима** која је остварена током спровођења пројекта, што ће имати битну улогу у даљем информисању ромске заједнице. Раније у извештају указано је и на случајеве дискриминације за које су одговорни управо медији. Будући да су на јавним трибинама додатно приближени појам дискриминације и последице које Роми трпе због ове појаве, ове активности требало би да допринесу и бољој сензитивисаности локалних медија. Ипак, током спровођења овог пројекта, трибинама су претежно присуствовали новинари који иначе прате теме од значаја за ромску заједницу и извештавају о њима на коректан начин, а основна улога медија састојала се у промовисању резултата и циљева пројекта и у бољем информисању ромске заједнице о одржавању јавних трибина.³⁸

Несумњиву корист након спроведеног пројекта представља успостављено или ојачано **партнерство са организацијама цивилног друштва** које су посвећене заштити људских права. Захваљујући ширењу сарадње са цивилним друштвом и органима локалних самоуправа, институција Повереника постала је доступнија особама које су изложене дискриминацији, а које нису у могућности да саме траже заштиту у случајевима неједнаког третмана.

Прогрес је остварен и у делу у ком је планирано да се лица ромске националности обуче за **лакше препознавање и пријављивање дискриминације**. Међутим, временски оквир и природа одржаних трибина нису довољни да би се ови циљеви у потпуности остварили и да би се сви учесници оспособили за препознавање дискриминације и за самостално тражење заштите. Током спровођења пројекта постојала

³⁸ Више о односу представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији на линку: http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/Odnos_predstavnika_javne_vlasti_prema_diskriminaciji_u_Srbiji.pdf

је свест о тим ограничењима, па су недостаци отклоњени тиме што су учесници подстицани да се обрате за помоћ стручној служби Повереника када не знају како да пријаве дискриминаторно понашање, укључујући и случајеве у којима нису сигурни да ли је реч о дискриминацији. И у овом делу значајна је сарадња која је остварена са локалним представницима Рома и организацијама цивилног друштва, који ће пружати потребну помоћ у пријављивању и праћењу дискриминације у локалним заједницама.

Додатна едукација била би нарочито корисна у циљу **подстицања лица ромске националности да пријаве случајеве дискриминације**. Реализација пројекта делимично је допринела остварењу тог циља. Код учесника је створена свест о томе да Повереник може да предузима мере и да је промене могуће очекивати само уколико дискриминација буде пријављена. Обавештени су о дејствима одлука поверенице, као и о могућностима које нуде други антидискриминациони механизми. Код дела учесника отклоњене су заблуде о томе да пријављивање дискриминације не може да донесе корист и створена је свест о томе да је активан однос жртава или сведока дискриминације битан за побољшање опште ситуације у погледу поштовања начела једнакости и за изградњу толерантнијег друштва. Међутим, код дела учесника постоји бојазан да ефекат одлуке поверенице у појединачном случају није довољан да би се замерили дискриминатору пријављујући дискриминацију, а додатно су обесхрабрани непостојањем механизма за принудно спровођење препорука.³⁹ Код појединих учесника присутан је не само страх од погоршања положаја због супротстављања дискриминатору него и од осуде средине у којој живе. Још већа бојазан уочена је у погледу могућности да се тражи судска заштита од дискриминације, упркос томе што је примећено да учесници верују како су судске одлуке ефикасније средство од мишљења Повереника. Иако изванредан прогрес јесте постигнут, показало се да су неопходне додатне мере да би се код припадника ромске националности отклонила бојазан од виктимизације и да би се они подстакли да у већој мери пријављују дискриминаторно понашање.

³⁹ О начинима на које би се могло унапредити спровођење препорука Повереника, видети, на пример, публикацију Комитета правника за људска права, *Антидискриминациони механизми у пракси*, стр. 43–44.

Поред страха од виктимизације, уочено је да је неспремност да се пријави дискриминација узрокована и **неповерењем у органе јавне власти**. Стога је јасно да свој допринос у борби против дискриминације, поред органа који је специјализован за заштиту од дискриминације, треба да дају и остали чиниоци и да је, у том циљу, потребно јачати свест о одговорностима и обавезама које органи јавне власти⁴⁰ имају у вези са забраном дискриминације.

Активности које су спроведене у оквиру овог пројекта и оснаживање ромске заједнице у борби против дискриминације представљају неопходан предуслов за веће поштовање начела једнакости, али не треба изгубити из вида да је за изградњу толерантног и равноправног друштва неопходно наставити и са активностима усмереним на елиминисање предрасуда међу већинским становништвом и на јачање свести о једнакости свих грађана. Супротстављање стереотипима, одговорније извештавање медија, истицање позитивних примера у циљу промене негативне слике о Ромима, неодвојиви су део настојања усмерених на спречавање дискриминације, која, заједно са ефикаснијом и учесталијом употребом антидискриминационих механизма, могу да допринесу побољшању положаја ромске националне мањине.

40 Више о односу представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији на линку: http://www.mc.rs/upload/documents/istravanje/Odnos_predstavnika_javne_vlasti_prema_diskriminaciji_u_Srbiji.pdf